

Trakten kring Frånö upplevde en storhetstid och en period av välstånd mellan tiden före Kristi födelse och år 550 av vår tideräkning. De äldsta spåren av människors boplatser härrör från yngre järnåldern.

Gravhögar i Frånö är 6 st från äldre järnåldern och två av dem är de största i Ångermanland. De två väldiga ättehögar är gravar för stormän som levde någon gång för 1200-1600 år sedan. Gudmundshögen (30 m i diam, 4,5 m hög) och Storhögen (20 m i diam och 4,5 m hög). Hövdingen Gudmund har gett namn åt Gudmundrå socken. Då gravhögar uppfördes låg de sannolikt innanför en skyddad vik – där fanns sannolikt också en handelsplats och en stor järnåldersgård.

Frånö var troligen vid den tiden en viktig kontroll- och knutpunkt för export av skinn, pälsverk och horn från Ångermanland ut till hela världen. Högar är aldrig utgrävda och arkeologiskt undersökta.

Under 1920-talets expansion, då det byggdes mycket, gjorde man många intressanta fynd på fälten i närheten av Gravhögar – många järnföremål bl a pilspets, sporre, kam.

Vad som hände i trakten mellan 500 och början av 1400-talet är höljt i dunkel liksom mycket annat av svensk medeltidshistoria.

Namnet Frånö är belagt i skriftliga källor första gången 1417. Namnet kommer möjligen av det berg där bruket nu ligger – det utgjorde länge en halvö och var dessförinnan en ö. Första delen i ordet kan komma av det fornvästnordiska ordet för starkt glänsande (fränn) = "Frännö"

Frånö har haft jordbruk och boskapsskötsel som huvudnäringar genom århundraden. Byn hade också en särskild betydelse som knutpunkt där den låg vid en av tre färjleder som i gamla tider gick över "Angermanviken". Frånö fick tidigt post och handelsbod. Gästgiveri fanns det långt tidigare. Distriktets kronolänsmän föredrog i långa tider att bo i Frånö. En Provincial Fiscal, en Härads Domare och en Gästgivare Änka ingick i byalaget när Frånö skulle storskiftas 1765.

Efter laga skifte i samband med det beryktade storsvagåret 1867, efter den utdragna skiftesförrättningen togs det första steget mot ett industrisamhälle. Den uråldriga jordbruksbyn påbörjade en genomgripande förvandling. Frånö Ångsågs AB bildades och 1875 byggdes en ångsåg med fyra ramar, en av de största i Ådalen. 1873 fick Frånö sin första poststation. 1893 påbörjades framdragning av järnväg. I och med järnvägsstation **befäste Frånö sin roll som knutpunkt i Ådalen.**

Ångsågen i Frånö blev aldrig någon lysande affär för bolaget och såldes efter några år till norrmän. Den forslades bort men byggdes senare upp igen i Ramöviken strax söder om Nensjö. En massafabrik byggdes 1895-1896 – fabriken blev Ådalens första sulfatfabrik. I slutet av 1920-talet arbetade där drygt 300 man.

Efter det expansiva 1870-talet hade industrins utveckling både upp- och nedgångar. Arbetarna levde ofta under mycket svåra förhållanden. De kämpade för organisationsrätt och strejker började förekomma på olika arbetsplatser i sågverks-distrikten. En fackförening bildades 1903.

1904 bildades byggnadsföreningen **Frånö Folkets Hus** u p a.
 1905, den 25 mars invigdes ett Folkets Hus ett enkelt hus i stort sett en stor sal med läktare och scen. Byggs av fabriksarbetarna på fritiden. Efter 12 tim skift gick man direkt från jobbet till bygget av Folkets Hus. Ingen ekonomisk hjälp med anskaffning av material. Enligt noteringar: fick lån av LO (hur mycket framgår ej) som betalades igen först på 70-talet. Nu hade man en egen lokal för möten och fester.

1909; Två dansbanor/paviljonger som senare byggdes ihop till en stor danspaviljong som fick tak 1921. Frånö blev den populäraste nöjesplatsen i hela Ådalen. Stora Stockholmsorkestrar fyllde paviljongerna. "Karavaner av cyklar kom till danserna och från Härnösand kom det dans-tåg", citat från Maj Jonsson, fd föreståndare för Biblioteket i Kramfors. Det hörde till ovanligheterna att mindre än tusen personer mötte upp vid lördagsdanserna. Huset fick också en vaktmästarebostad och kök.
 1917 i april startades "Frånö Biografen" av Föreningen Frånö Folket Hus. Redan under första året gav man 77 föreställningar. Biografen "gick i graven" i april 1922 p g a misskött ekonomi och förskingring.

1917 gick 7 000 arbetare från hela Ådalen ut i en hungermarsch. De protesterade mot de höga matpriserna. Under 20-talet steg arbetslösheten med sänkta löner som följd.

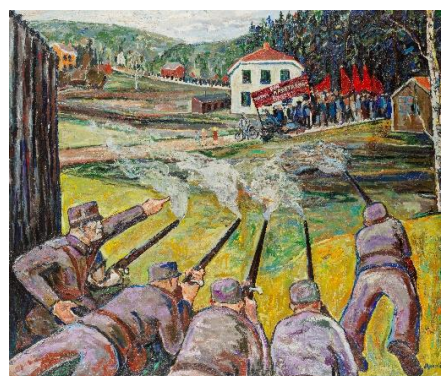
Ådalen 31

1931 blev Frånö Folkets Hus samlingsplatsen inför marschen till Lunde då Transportarbetareförbundet anordnade ett protestmöte mot strejkbrytare. Beslut fattades om omedelbar och allmän arbetsnedläggelse vid alla sågverk och massafabriker i Ådalen. 3000 till 4000 personer tågade till strejkbrytarnas förläggingsplats i Lunde. Efter vägen tillslöt nya skaror tills demonstrationståget var kilometerlångt.

Militär tillkallades för bevakning vilket olyckligtvis medförde att skott blev avlossade. Förvirring uppstod, fem dödsfall inträffade. En jazz-trumpetare som gick i demonstrationståget blåste eldupphör.

En stor tavla målad av Amelin, med namn "Arkebuseringen" som illustrerar det hela finns upphängd i Frånö Folkets Hus stora sal.

Största utbyggnaden av egnahemsområden skedde 1900-1920 och 1930. En skola byggdes, och ett stort serviceutbud, tvättstuga, affärer, slaktare, frisör, skräddare och taxi. Under 30-talet öppnade Ellen Hamberg ett privat förlossningshem och Oscar Lindgren en smidesverkstad. Inez Vikström bildade kvinnoklubben med Lizzi Andersson, Elsa Gustavsson och Mia Lindström i spetsen.

Under 40-talet var föreningslivet levande. På Folkets Hus samlades politiska och andra föreningar och deltagarantalet var alltid högt. Transportmedel var cykeln, det fanns cykelstall för 1 000 cyklar.

1941 förlorade Frånö sin stora arbetsplats när massafabriken lades ner. Efter kriget ljusnade det. På 50-talet startades frigolit-tillverkning i de tomma fabrikslokalerna.

En isoleringsfirma öppnades, 1945 hyrde Karl Molander ett skjul där han började tillverka båtar, Ådalens båtvarv sysselsatte ett 10-tal man. Frånö fick en ringlinje, ångbåtstrafiken med passagerare upphörde och "huvudleden" med Kinnmärgsfärjan Frånö- Lugnvik fick mindre betydelse sedan Sandöbron färdigställdes 1940.

Alltifrån invigningen av Frånö Folkets Hus avlöste evenemangen varandra; danser, revyer, tivoli, utställningar, bingoaftnar, marknader mm. Man kan bl a läsa; Sång av f d Frånö-sångaren Erik Nordin, Harmony Kings, Natthökarna, Skoglunds Tivoli, Revyskutan, Gösta Jonssons originalorkester, Harry Bergs Orkester, Karl Grönstedts kapell m fl. Frånö Manskör blev ett känt begrepp i hela Ådalen.

Under 50-talet fanns en barn-filmklubb. Film visades från dåvarande läktare i stora salen. Ett bibliotek fanns även i rum ovanför scenen. Populära dansorkestrar bl a Stig Ellertz och Gunnar Järn.

1950 hade Frånö 1 600 innevånare. 1980 hade det sjunkit till ca 500. Idag, 2015 ca 600.

1960 bildades "Fritidsklubben Gnistan" – en klubb för ungdomar. (Klubben erhöll medel av kommunen bl a till ett bordtennisbord.)

"GNISTAN"

1960 invigdes också "Nya Folkets Hus" – efter en större renovering/ombyggnad. Enligt dåvarande noteringar var renoveringen inte betald. Kramfors kommun och LO kontaktades, framgår ej om någon bidrog med ekonomisk hjälp. Återspeglas i dåvarande tidningsrubriker där bl a finns att läsa; "Frånöbor sluter upp för att rädda Folkets Hus – stort surströmmingskalas anordnades och ortens samtliga 15 organisationer ställde upp i det trängda läget".

På 60-talet dansade man till "Lill Svantes kvintett". Och på 70-talet startade "Lord Ace" Frånö Folkets Hus disco som snabbt blev ett populärt ineställe.

Under 70-talet färdigställdes förråd och garagebyggnad. 1979 kunde man läsa i tidningen Nya Norrland; Frånö Folkets Hus är ett av få som klarat sig helskinnat ur krisen som drabbat föreningsägda samlingslokaler.

Under 90- och 2000-talet tillkom handikappsanpassning ramper och toalett. Lägenhet reparerades och vind tilläggsisolerades. Hösten 2004 installerades bergvärme. Initiativtagare var Ingemar Olofsson. Kommunen ställde upp med lån.

2005 firades **Frånö folkets Hus 100 år**. Ett jubileum med bildutställning och Blåsorkester. Föreningens ordförande Mona Hultén-Larsson hälsade välkommen. Kulturprogram genom ABF Ångermanland. Föreläsare Maj Jonsson, sång och musik Sylvia Sandin.

2006-2010 Återkommande svårigheter att få ekonomin att gå ihop. Föreningen söker ofta förskott på driftbidrag av kommunen samt extra bidrag till obetalda räkningar.

2011 efter beslut på Årsstämma lades föreningen ned. Ansvarig grupp utsågs att verka för Folkets Hus fortsatta framtid eller eventuell försäljning.

Det fanns eldsjälar som kämpade för ett bevarande av Frånö Folkets Hus och 2012 bildades en interrimstyrelse att verka till årsstämman 2013 då en ordinarie föreningsstyrelse valdes.

Föreningen har nu en hel del återkommande aktiviteter och Frånö Folkets Hus har åter en framtid – en framtid som med alla ideella insatser kan och skall bevaras.

Byggnadsföreningen FRÅNÖ Folkets Hus fick den 20 januari 2022 en helt ny styrelse som nu jobbar på att bevara denna kulturskatt till kommande generationer.

Tillsammans kan vi alla hjälpas åt för ett levande Folkets Hus!!

För
Byggnadsförening
FRÅNÖ FOLKETS HUS

ordförande *Peppe Bartos*

(Läs hemsidans nyhetsbrev, <https://frano.se>)